

A NÉPI GYÓGYÍTÁS EMLÉKEI A MAGYARORSZÁGI ROMÁNOKNÁL

– Martyin Emília –

A *népi gyógyászat* a népi természetismeret és a hitvilág része, egyaránt tartalmazza a babonás hiedelmeket és a népi tudás racionális elemeit. A néphit a népi gondolkodásmódot tükrözi, azokra a jelenségekre keres magyarázatot, amelyek – a természettudományos ismeretek hiánya miatt – megmagyarázhatatlanok, érthetetlenek. Felöleli az emberi élet egészét, a természeti világot, az univerzumra, lélekre, túlvilágra vonatkozó ismereteket, elképzeléseket. A népi tudás, a természetismeret, a vallás elemei egyaránt részei a népi babonás világnak, amely ötvözi a racionális és irracionális képzeteket egyaránt. A hiedelmek jellemzője, hogy egy adott közösség elfogadja őket anélkül, hogy ismeretekkel igazolná, alátámasztaná azokat. A hiedelmek elfogadásának alapja kizárólag a bennük való hit.

A hitvilág elemei rendszerint alkotnak. Törvényszerűségeit az analógia (hasonló hasonlót hoz létre) és az átvitel törvénye (az egymással kapcsolatban lévő dolgok akkor is hatnak egymásra, ha a közöttük lévő kapcsolat megszűnik) határozza meg.

A magyarországi románok körében a hitvilág a népi kultúra legtöbb archaikus vonást őrző, legváltozatosabb és ugyanakkor legkevésbé változó része. Szoros kapcsolatban áll a vallással, népi erkölccsel, megmaradását pedig a legutóbbi időig elősegítette a nyelv, valamint a paraszti élet szigorú belső rendje.

A paraszti közösségek legnagyobb kincse az egészség, ugyanis a paraszti munka kemény erőfeszítést, szívósságot követelt az embertől. Mivel a jó fizikai állapotra nagy szükség volt, az emberek vigyáztak egészségükre, s a betegségeket igyekeztek változatos gyógy módokkal orvosolni.

A különböző gyógy módok esetében más az empirikus és mágikus eljárások aránya. Az empirikus újdonságok beleolvadnak a régi tradicionális törvényekbe. A hiedelmeket és a tapasztalati műveleteket nem lehet különválasztani, egymás alá vagy fölé rendelni az elemzés során, hiszen ezek a népi gyógyászat alapelemei, s a szintézisnek mindkettőt tartalmaznia kell. Az irracionális cselekményeknek és a valóság tényeinek az összeolvadása jól megfigyelhető azoknál a betegségeknek, melyek gyógyítását racionális és irracionális módszerekkel egyaránt végzik, néha a kettő együttes alkalmazásával.¹

¹ IONESCU-MILCU 1973. 455–463.

A dolgozat a magyarországi románok körében gyűjtött népi gyógyászati adatokat tartalmazza. A gyűjtött anyag magában foglalja a betegségek eredetére, okaira, tüneteire és gyógyítására vonatkozó hagyományokat, egyrészt az egyes betegségekről szóló ismereteket, másrészt a gyógyításra vonatkozó utasításokat, cselekvéseket.²

A gyűjtés során a *betegségek tüneteire* vonatkozóan általában csak azt a választ kapjuk, hogy fáj a betegnek bizonyos testrésze. Bővebb közlést kapunk a tünetekkel kapcsolatosan, ha azok szemmelvert gyermekekre, felnőttekre, cserélt gyerekekre vagy rontott személyre vonatkoznak. A szemmelvert gyermek gyakran ásít, sokat sír, nyugtalan, álmatlanságban szenved, gyakran hány. Ha felnőttestet vertek meg szemmel, annak fáj a gyomra és vizket a szíve tájéka. A cserélt gyerek arról ismerhető fel, hogy nagyon csúnya feje van, nyomorék, teste nem fejlődik, csúnya az arca, nincs erő a testében, nem jár, nem beszél, nincs eszénél, étvágytalan.³ Az ilyen gyermeket a magyarországi románok gyógyíthatatlannak tartják, s általában igen korán, 10 éves kora körül meg is hal. A néphit szerint a gonosz, tisztátalan lélek („strigoaie, zmauu, sātana, năcuratu”) okozza ezt a betegséget az anya távollétében. A felnőtt betegségek nagy részét is rontás következményének tekintik a közösségek. A rontott személynek minden testrésze fáj, gyenge, nyomorékká válik vagy megőrül a rontás következtében.

Megfigyelhető, hogy a tünetekről csak általánosan szólnak. A rontás következtében kialakult betegséget általában nem tudják meghatározni, így gyakran szerepelnek más-más jellegű betegségek kapcsán azonos tünetek.

A *betegséget előidéző okok* között szerepelnek egyrészt a *külső sérelmek, hatások* pl.: ütés, esés, megfázás, másrészt pedig a *rontó személyek ártalmi*. Nem kimondottan rontás, de mindenképpen valamilyen tiltott cselekvés végzése vagy szabott cselekvés el nem végzése is okozója lehet bizonyos betegségeknek. Az anya viselkedése és cselekvései a terhessége ideje alatt hatással lehetnek a születendő gyermek egészségére. Ha a terhes nő megüti magát, az ütés nyoma meglátszik a

² Az anyag gyűjtésekor a következő személyek voltak segítségemre szíves közléseikkel: Bandula János (1917. Kétegyháza), Bányás Áronné (Kreszta Krisztina, 1899. Battonya), Berbekárné (Árgyelán Anna, 1910. Elek), Birtás Lina (1916. Battonya), Borbély Györgyné (Nikula Mária, 1913. Kétegyháza), Botásné (Ottlakán Katalin, 1906. Pusztáotlaka), Burzuk György (1897. Körösszakál), Burzuk Györgyné (Lukács Irén, 1921. Körösszakál), Drágán Tivadar (1902. Méhkerék), Drágos Illés (1911. Elek), Drágos Illésné (Sztezsár Zsófia, 1939. Elek), Gémes Józsefné (Tatár Mária, 1926. Elek), Hering Imre (1912. Körösszakál), Martyin János (1911. Méhkerék), Martyin Jánosné (Bálint Flóra, 1915. Méhkerék), Martyin Tivadarné (Márk Mária, 1908. Méhkerék), Marosán Györgyné (Szoldán Emília, 1921. Battonya), Pilán Tivadarné (Szretyko Hajnal, 1913. Pusztáotlaka), Purecse Péter (1928. Kétegyháza), Purecse Péterné (Nikula Mária, 1931. Kétegyháza), Radics Mihály (1900. Méhkerék), Radics Mihályné (Márk Flóra, 1917. Méhkerék), Szántó Györgyné (Bálint Katalin, 1898. Kétegyháza), Száva György (1911. Méhkerék), Száva Györgyné (Gurzó Julianna, 1919. Méhkerék), Száva Tivadarné (Juhász Anna, 1920. Méhkerék).

³ DIÓSZEGI 1960a. 87–88.

gyermeken, helyén folt keletkezik.⁴ Ha az anya terhessége alatt csirkeszárnyat eszik, a gyermeke sírós lesz („are aripoi”). Néma lesz a gyerek, ha az anya letagadja a terhességét. A gyermekágyas látogatója is betegség előidézője lehet. Ha nem jelzi az anyának, hogy menstruál („ăi cu iele”), sebes lesz a gyermek bőre.⁵

A betegségeknek egyéb, hiedelem alapú, de nem rontó személy által előidézett okai is lehetnek. Idióta lesz az a gyermek, aki a családfa 99. tagja („s-o născut la 99 dă viță”). Ha vétkeztlél, fájni fog a nyelved. Pállott szájú lesz, aki fecskefiókát fog a kezében. Aki nem mos kezet a temetőből jövet, sárgaságos lesz.

A leggyakrabban a betegség okozójaként a gonoszt, a titokzatos erők ártalmait emlegetik az adatközlők. A rontást előidézhetik betegségdémonok, a gonosz földi szövetségesei („strigoii”), a testbe jutó állat vagy idegen tárgy, természeti erő (nap, hold, csillagok).

Szinte minden településen voltak olyan személyek, akiket a közösség boszorkánynak tartott. Nehezen körülhatárolható, hogy kit milyen indokok alapján tekintettek boszorkánynak, ugyanis gyakorta előfordul, hogy egy adott közösségen belül egyesek gyógyítónak, mások viszont boszorkánynak tekintik ugyanazt a személyt. Általában a magányosan, zárkózottan élő személyekről hitték, hogy boszorkányos képességekkel rendelkeznek, de gyakran a mágikus eljárásokat végrehajtó személyt, esetleg bábát tartották boszorkánynak.⁶

A népi hitvilág gyakran tulajdonít boszorkányos szerepet a bábának. Mivel a bába az a személy, aki a legközelebbi kapcsolatban áll az újszülöttel annak legvédtelenebb időszakában, személyéhez sok hiedelem fűződött. A hazai románok hiedelemvilágában is megjelenik a bába mint természetfeletti erővel megáldott lény, aki képességeit gyógyításra és rontásra egyaránt felhasználja.

A közösség nem feltétlenül azokat nevezi boszorkánynak, akik a különböző varázscselekvéseket végzik. A rontás mágikus cselekedetekkel való visszavarázslására, a gyógyításra mindig megkeresték azokat az embereket, akik még több tudással rendelkeznek, mint a rontó személy, tehát képesek visszafordítani a rontást. Legfőképpen azt tartották boszorkánynak, aki a rontás érdekében végzett mágikus cselekvéseket. Jellemző, hogy míg a gyógyító személyt megnevezik, a rontót ritkán. Általános, hogy a boszorkánynak tartott személy nem is tud a közösség ilyen megítéléséről, vagy ha tudomást szerez róla, tagadja, hogy természetfeletti képességek birtokában van.

A boszorkány alakjának leglényegesebb ismérve a rontás képessége. A régi paraszti gyakorlatban a családok nőtagjainak nagy része tudott gyógyítani, vagy ismerte bizonyos betegségek mágikus gyógymódjait, mégsem tekintették boszorkánynak.

⁴ BOTEA 1983b. 22.

⁵ MARTIN 1983. 13–21.

⁶ Erre vonatkozóan PÓCS 1979. 331–332.

A néphit szerint a boszorkány a haszonszerzés miatt eladta lelkét az ördögnek. A tudomány megszerzése érdekében valakit meg kellett rontania, egyes példák szerint kilenc étellel (vagyis kilenc ember halálával) fizetett a tudományért. Előfordult, hogy közeli hozzátartozója, férje, gyermeke, de leggyakrabban szomszédja megrontására vállalkozott. Az ördögnek nevezett tisztátalan, természetfeletti lény mindig a közelében tartózkodott. Jó példa erre egy méhkeréki adat, mely szerint a boszorkány a padlásra járt, hogy élelemmel lássa el az ördögöt.

A boszorkánynak tulajdonították a főként a keresztelő előtt, a csecsemő hat hetes koráig bekövetkezett rontást. A hit szerint valamilyen rosszindulatú lény ártalmának következményeként lesz a kisgyermek torzszülött, vízfejű, néma, fejletlen, csúnya, erőtlen, nyomorék. Szinte minden közösségben születtek, éltek ilyen gyerekek, akikről azt tartották, hogy valamilyen természetfeletti lények gyermekei, akiket a boszorkány közvetítésével elcseréltek a családban született gyermekre. A cserélt gyerek hiedelemköre jó példája annak, hogy a negatív, olykor tragikus tapasztalati tények és a természetfeletti lényekbe vetett hit együttesen előidézői az irracionális magyarázatok kialakulásának. Nem egészen pontosan körülhatárolható a rontó lény alakja. A legtöbb esetben a boszorkányt nevezik meg mint az elcserélés végrehajtóját, de az adatok között szerepel a sátán („sātana”), az ördög („zmău, zmăuoai, drac”) és a rossz szellem („duhu cel rău”) is.

A boszorkány általános vonása a háziállatok, legfőképpen a tehén megrontása.⁷ A tejhaszon elvételét egyértelműen a boszorkány tevékenységének tulajdonították.

A rontás többféle módon történhet. Ezek egyike, amikor az állatra való rónézés vagy az enivalójával végzett mágikus cselekmények következtében történik a rontás. Leggyakrabban szereplő elem a hiedelemtörténetekben, hogy a rontó az állat szőrzetéből levágott 3 darabot használja fel az eljárásban. Ritkábban fellelhető változat, hogy a rontó szopja a tehenet. Egy kétegyházi adatközlő a nagyanyjától hallott hiedelemtörténetben megnevez két asszonyt, akik kedden éjszaka rúdon lovagolva végeztek a gulyán tejvarázslást. A rontás következtében a tehén nem ad tejet, véres tejet ad, nyugtalan, bög, nem tud felkelni, nem találja a helyét, rúg, nem fejhető, az eljárás eredményeképpen pedig a rontó a kútágasból, mestergerendából fej tejet oly módon, hogy előtte egy kést szúr bele. Az állat a rontó házának kapujánál bögéssel jelzi, ki vette el a tejhasznot.⁸

A rontás gyakori formája a szemmelverés. A magyarországi románok néphitében nem sorolható egyértelműen a boszorkány tevékenységi körébe a szemmelverés, ugyanis a nézéssel való rontást bárki előidézhet akaratán kívül.

Sokfajta meghatározhatatlan betegséget tekintettek a nézéssel való rontás eredményének, és amennyiben nem volt egyértelmű a rontás előidézésének szemé-

⁷ BENCSIK 1988. 24–27.

⁸ MARTIN 1989. 21.

lye, a boszorkánynak – aki gyakran egy meghatározott személy, szomszédasszony, bába stb. volt – tulajdonították a rontást.

Rontás általi betegséget okozhatnak a közösség tagjai, élő személyek. Ezeket a közösség ismerte, különleges tulajdonságaikról tudtak, de nem mindig akarták őket megnevezni. Általában azok az emberek tudnak szemmel verni, akik dús szemöldökűek, össze van nőve a szemöldökük, fekete szeműek, erős nézésűek vagy akiknek összegyűlik a könny a szemük sarkában. Ezeket az embereket meg kell különböztetnünk a többi rontó egyéntől, mert általában nem szándékosan okoznak rosszat, sokszor csak szeretettel néznek a kisgyermekre, állatra, emberre. Mivel a nézéssel való rontás igen gyakori volt, a gyógy módok is roppant változatosak és általános ismertek voltak. A rontás akaratlan előidézője lehetett férfi és nő is, aki általában elismerte rontó képességét, és részt vállalt a gyógyításban.

Akaratán kívül betegség előidézője lehet az anya, aki kibontott hajjal szoptatja gyermekét. Igen gyakran szerepel a bába, mint szándékosan rontó személy. Kétegyházán a falu ismerte egy Soane ragadványnéven emlegetett ember rontó képességeit, aki az 1960-as években halt meg. Sok betegséget, családokat ért tragédiákat tulajdonítottak az ő varázslóképességének. Egy eleki adatközlő meg is nevezett egy a gyűjtés időszakában is élő idős asszonyt, aki állítólag egy fekete macska alakjában rontotta meg őt.

Betegséget okozhatnak a közösség tagjai oly módon is, hogy a betegséget ráruházzák, átragasztják másra. Ez általában keresztútra helyezett edénnyel, zseb-kendőkkal történik. A rontó személye leggyakrabban a gonosz földi szövetségese („diavolu, duhu, cel rău, zmauu, zmauoai, năcuratu, sātana, strigoiu, strigoaie”). Az igen változatos elnevezésekből az is kiderül, hogy a gonosz hímmemű és nőnemű is lehet, és általában állat alakjában végzi rontó tevékenységét. A románok által is lakott falvakban gyűjtött hiedelemtörténetekben az alábbi állatok fordulnak elő rontó lényekként: liba, béka, ló, kutya, macska, kígyó, disznó, légy, egér, víziborjú, pók, szamár.⁹ Legnagyobb számban a testbe jutott kígyóval kapcsolatos történetek gyűjthetők. Természetesen a gonosz emberi alakban (pap, törpe) és hang vagy árnyék alakjában is megjelenik a hiedelemtörténetekben.

A betegségek gyógyítása céljából racionális és mágikus gyógy módokat is alkalmaztak. A népi tudáson, hagyományozott ismereteken nyugvó ún. racionális gyógy módok nagyon ritkán állnak önmagukban. A közösség tagjai igyekeztek ezek hatóerejét az irracionális eljárásokkal, varázslatokkal még erősebbé tenni.

Vannak betegségek, különösen a külső hatásokra bekövetkezettek, amelyeket nagyobb részt racionális gyógy módokkal gyógyítottak. A régi paraszti közösségekben általában mindenki ismerte az effajta gyógyítási eljárásokat, de természetesen voltak olyan egyének, akik különösen jól ismerték a racionális gyógyítás egy-egy területét.

⁹ NAGYNÉ MARTYIN 1996. 117.

A *racionális gyógyítás* történhet növényi, állati eredetű és egyéb anyagok segítségével, mechanikai és felületi beavatkozással. Természetesen itt is megfigyelhető a különféle gyógyító eljárások együtt történő alkalmazása.

A paraszti gyógyító gyakorlatban igen jelentős helyet foglalnak el a *gyógyító növények*. Ezek nagy részét meghatározott módon (pl. bal kézzel), időpontban (pl. Szt. György napján éjfélkor stb.) gyűjtik össze, és felhasználásukban is szabott cselekvések vannak. Nem mindegy, milyen állapotban (pl. frissen, szárítva, főzve, nyersen) és milyen módon (pl. lemosásra, ivásra, fürdővízben, borogatásra) használják fel ezeket a növényeket. Gyakori, hogy egy betegség gyógyításában több növényt alkalmaznak egyszerre, vagy esetleg állati eredetű és egyéb anyagok is kerülnek a gyógyító szerbe. A növények gyógyító erejét sokszor bizonyos folyadékok vonják ki, mint pl. ecet, vizelet, víz, bor, nyál stb.

Az eddig gyűjtött gyógyászati adatok szerint a románok a következő növényi anyagoknak tulajdonítanak különleges gyógyító hatást.

fokhagyma („ai”)

– a belőle készült tea mindenfajta fájdalom gyógyítására alkalmas
paradicsom („porodică”)

– kelésekre teszik

– szára paprikaszárral és a katángkóró szárával reumát gyógyít

– árpa gyógyítására is alkalmas

hagyma („ceapă”)

– székrekedéses betegnek adták

– liszttel, szappannal, vízzel keverve kelésekre alkalmazták („aluăță”)

– a héjából készült tea köhögésre jó

kamillavirág („romon”)

– teának megfőzve megfázásra jó

burgonya („croampe”)

– hajából főzetet készítettek, s a torokfájós beteget ezzel gőzölték
petrezselyem („petrenjel”)

– zöldjét tejjel keverve dagadt testrészeztették

sárgarépa („morcov”)

– a leveléből készült tea a magas vérnyomást gyógyította

káposzta („cureti”)

– levelét a fagyott testrészeztették

– a hordós savanyú káposzta levélét szintén a fagyást gyógyították

bab („păsulă”)

– vízben áztatott babbal és tetűvel gyógyították a sárgaságban szenvedő beteget

rizs („rișcaș”)

– megfőzték és levét hasmenésre alkalmazták

mák („mac”)

– gubójából teát főztek az álmatlanságban szenvedő vagy nyugós gyermeknek
paprika („piparcă”)

– szárából paradicsomszárral és katángkóróval fürdőt készítettek reumás betegeknek

kömény („chimimog”)

– teája székrekedésre jó

tök („ludaie pămîntului”)

– dagadt testrészekre tették

kapor („morar”)

– hagymával korpaciberébe („chisăliță”) tették, a tüdőt tisztította

zab („ovăz”)

– az orbánc („orbalț”) és a jégárpa („uștior”) gyógyítására használták, zabszemmel szűrték ki a sebet

lósóska, paréj („stevie”)

– teáját gyomor- és hasfájásra itták, de a magas vérnyomást is gyógyította

búzakorpa („tăriță”)

– felmelegítve, ruhába kötve fájós fogra tették

– korpaciberét csináltak belőle, amit a tüdőbetegekkel itattak

birsalma („măr butii”)

– a szárított leveléből készült tea a magas vérnyomást csökkentette

akác („rug”)

– az akácfa levelét kelésre („buboi”) tették

lilium

– a fehér lilium virága kelést, pálinkába mártva vágott sebet gyógyít

feketenadály

– apróra vágva, pálinkába áztatva itták gyomorbántalmakra

fülfű („uretiuşcă”)

– nedvét a fájós fülbe csepegtették

útilapu

– levelét kelésre tették

cickafarkfű

– teája fejfájásra jó

farkasalma

– a belőle készült tea a vesebetegségeket gyógyítja

büdösporvirág

– rézgaliccal és disznózsírral keverve a rühes embert kezelték vele

A növényi anyagokat az állatok gyógyításában is alkalmazták. Fokhagymás főtt krumplival gyógyították a gilisztás baromfit, mályva- és kamillateával itatták a megfázott csirkéket. A tetves csirkék nyakát zsírban sült hagymával kenték be.¹⁰

Nyilvánvaló, hogy további gyűjtésekkel bővíthető a gyógyításban alkalmazott növények köre, hiszen bizonyára sokkal több növényt használtak fel a gyógyító eljárásokban, mint az itt felsoroltak.¹¹ Az adatközlők az étkezések alapját képező növények gyógyító hatására emlékeznek a leginkább, s egyelőre csak kevés olyan növényről sikerült adatokat gyűjteni, amely a gyógyászatban töltötte be elsődleges szerepét.

A gyógymódok hagyományozódására jellemző, hogy titokként kezelték a növények neveit. Talán ez lehet a magyarázata annak, hogy napjainkban már csak a legáltalánosabb növények gyógyításban betöltött szerepét ismerik.

Az orvoslásban felhasznált növények függenek a földrajzi környezettől, a civilizációs foktól és az etnikai hovatartozástól. Ezért is érdemes lenne vizsgálni az esetleges különbségeket a gyógyításban felhasznált növényfajták között a magyar és román lakosság körében.

A gyógynövények mellett a népi gyógyászatban gyakori az *állati eredetű termékek* alkalmazása. Ezek felhasználásának módja is igen változatos: evés, ivás, kenés, borogatás. A gyógyításban szerepelhet maga az állat vagy valamelyik testrésze. A kutyaharapást szőrével gyógyították. A kígyó farka jó volt a kelésre. A gyíkot háromszor körül kellett húzni a torokfájós nyakán. Az izzadós kezűnek hangyát kellett a kezében fognia.¹² Három tetűt itatnak a sárgaságban szenvedő beteggel. Galambvérrel vagy állati vizelettel kenik a sebeket, pattanásokat. Avas szalonnát eszik az asztmás beteg, de a szalonna jó az orbánc gyógyítására is. A légúti bántalmakban szenvedő beteg akácmézet eszik, de mézet kennek az orbáncra is. A pók hálóját mésszel keverik össze, és vágott sebre teszik. A ló szőre leszárítja a szemölcsöt, ha körülkötik vele. A tojásfehérjét égési sérülésre, a tejfölt sebekre kenik. A fájdalom elmulasztására talált csonttal keresztet kell vetni a fájós testrésze, majd a csontot vissza kell tenni arra a helyre, ahol találták. A száj melletti herpeszre a macska farkával való dörzsölés volt a legalkalmasabb gyógyír. Szinte minden betegséget gyógyít a szalicillel kevert sertézsír. Egyformán alkalmazzák kenésre, masszírozásra és gyúráshoz. Akinek izzad a keze, az húsvétkor piros tojást tesz a mosdóvízbe, és úgy mos kezét. A tejet felhasználják a szembetegségek gyógyításában oly módon, hogy szoptatós anya tejét fejjik a fájós szembe. A tejet használják akkor is, ha kígyó kerül a gyermek gyomrába. A tej szagával csalogatják azt ki onnan.¹³

¹⁰ SINKÓ-LAURINYECZ 1989. 83.

¹¹ OLÁH 1982. 273–276.

¹² BOTEÁ 1983a. 39.

¹³ BORZA 1984. 17–18; MARTIN-PUŞCAR 1989. 35.

A gyógyászatban használatos *egyéb anyagok* köre is igen gazdag. A parasztember igyekezett majdnem minden őt körülvevő anyagot felhasználni gyógyító eljárásaiban. Csupán felsorolásszerűen álljon itt néhány gyógyításban szereplő anyag a segítségével gyógyított betegség megnevezésével együtt: cukor (szembetegségek), petróleum (tetű), cukros petróleum (asztma), kenyér (kelés), hamu (kelés), olaj (székrekedés), timsó (fagyás), élesztő (ragályos betegségek), ecet (vágott seb, ájulás, rüh), kaparék mészsó (izzadás), keserűsó (gyomorfájás), tömjén (ijedség), föld (kificamodott testrész), melegített kő (vese), fekete cérna (kelés), vizes kenderkóc hagymával (kelés), szalmaszál (szembetegség), rézgálic (rüh), só (fájós fog), meleg só (mandulagyulladás), viasz (sárgaság), szenteltvíz (általában minden betegség gyógyítására alkalmas).

A gyógyítás történhet *mechanikai beavatkozással*, természetesen a fentebb említett növényi, állati eredetű és egyéb anyagok felhasználásával. A mechanikai beavatkozások közül a románok körében a leggyakoribbak a következők: gyúrás, masszírozás, kenés, dörzsölés, vágás. A nyak, hát, köldök fájásain masszírozással könnyítettek. A mellkasi fájdalmakat dörzsöléssel és kenéssel gyógyították. A tyúkszemet és a trachomát („peri, perei”) késsel vágták, ill. szedték ki. A kificamodott végtagot helyre rántották, a töröttet sínbe tették. Ha ütéstől dudor keletkezett, azt késpenge lapjával nyomták le. Ha valaki megütötte az ujját, meg kellett gyorsan harapnia, hogy ne érezze az ütés nyomán keletkező fájdalmat. Ismert volt az a gyógymód is, hogy a fájó testrészekből rájuk helyezett bögre segítségével szívták ki a betegséget.

A mechanikai eljárásoknál sokkal gyakoribb volt a *felületi beavatkozások* alkalmazása. Ezek közül is leggyakoribb a kenés. Szappanos kenést alkalmaztak ízületi fájdalmakra, petróleumosat tetű elpusztítására. Étolajat vagy tojásfehérjét kentek az égett sebre, rézgálicos mézet a vadhúsrá. Általában az igen gyakran előforduló bőrbetegséget gyógyították kenéssel. Előszeretettel alkalmazták a gyógyításban a lemosást, borogatást és különféle növényi, állati és ásványi anyagok rátételét a sebre, beteg testrészre. Hideg vizes borogatást tettek a szívre, jégárpára, de a torokfájást, köhögést, orrvérzést is ezzel gyógyították. Az ecetes ruha állította el a vérzést, csillapította a darázscsípés okozta fájdalmakat. Különféle bőrbetegségek gyógyítására is használták az ecetes rézgálicos ruhát. Ecetes, sós vízzel mosták le a rühös beteget, ecetes, sárga földet kötöttek a kificamított testrészre. Vágott sebre pálinkába áztatott fehér liliomvirágot tettek. A különböző fürdők, gőzölések is alkalmasak voltak betegségek elmulasztására. Fagyásra timsófürdő, megfázásra kamillás fürdő, női bajokra meleg fürdő volt a legjobb. Meleg kőre ültették a vesebetegyet is. A csúz gyógyításának legmegfelelőbb módja a gőzölés volt. Porcukros ruhával erősen dörzsölték a szájpénészes beteg száját. Aranyérre füstölést használtak gyógyírként.

A racionális tanult gyógymódok közül csak vázlatosan érintettük a legfontosabbakat, a leggyakrabban alkalmazottakat. Ezek az eljárások igen fontos szerepet

foglalnak el a népi gyógyítás kutatásában, de a néprajztudomány szempontjából fontosabbnak tűnnek az irracionális gyógy módok.

Az *irracionális gyógyítás* közvetett gyógyítási forma a betegségbe való beavatkozás nélkül. A mágikus eljárásokat különösen akkor alkalmazták, ha a betegséget rontás okozta. Ilyen esetben az első és legfontosabb dolog a *rontó személy megidézése*, hogy a bajt visszacsinálja, vagy átvegyje rá a betegség. A megidézésnek két módja van: szóbeli megidézés és a rontó jelképes kíntása. A szóbeli megidézésre leggyakoribb példa a betegség nevének vagy tüneteinek kéménybe kiáltása. A rontó jelképes kíntása úgy történik, hogy pl. a beteg egyik ruháját ütögetik. A hívtást és az ütéseket okozta fájdalmat a rontó érzékeli, személyében vagy állat képében megjelenik, hogy saját fájdalmait ezekkel együtt a betegséget megszüntesse.

A boszorkány megidézésének módja általában az analógiás eljárás, a boszorkány jelképes verése, elégetése. A rontó személy varázslatos erejének megtörésére az igazságosnak tartott tetteket bosszút alkalmazták. A boszorkányok rontó képességében való hitet mi sem bizonyítja jobban, mint az, hogy a megbűnhődött személyt senki nem sajnálta, bár az gyakran belehalt a hatalma elvesztésekor bekövetkezett kíntásokba. A büntetés leggyakoribb módjai a jelképes verés, illetve a boszorkány megpatkolása, melyek az analógiás átvitel legjobb példáit szolgáltatják. A rontó tárgyi formában jelenlévő jelképes megszemélyesítőjén végzett cselekedet a rontón megy végbe.

A rontó személyektől, a rontás okozta fájdalmaktól való félelmében a közösség számos eljárást gyakorolt a *rontó cselekvések megelőzésére*, előzetes hatástalánítására.

A boszorkányhit fontos tényezője a hiedelemleánytól, annak rontásának eredményétől, a betegségtől való félelem, a boszorkánytól való tartózkodás, a közösségtől való kirekesztése. Ez indokolta a legkülönbözőbb védekezési módok, preventív eljárások gyakorlását, melyek között a leggyakoribbak a fordítva hordott ruhadarab, a bal kézzel végzett elhárító mozdulatok, a gyermekágyba elhelyezett különféle védő szerepű tárgyak, a ház lakóinak védelmében az ereszbe helyezett tárgyak, a zsebben hordott fokhagyma, tömjén, a rontó lény elzárását célzó, az ajtóba, ablakba helyezett seprű, kés, a legváltozatosabb tilalmak és előírások. A felnőttek gonosztávoltartás céljából fokhagymát hordtak maguknál. Védőszeret tulajdonítottak a vízkeresztli házszentelésnek, a bazsalikomvirág és tömjén házban tartásának, a felfelé fordított seprűnek és a küszöb mellé tett késnek.

A kisgyermek rontását elhárító elemek között szerepel a fokhagyma, a kés, seprű vagy seprűcirok, só, búzaszemek, tyúk-, liba- vagy kacsatoll, előző évi pünkösdi búzakoszorú. Ezeket vagy ezek némelyikét gyakorta egy rongydarabba kötve tették a kisgyermek ágyába, bölcsőjébe, pólyájába. A megelőzést célzó eszközök száma általában kilenc. Vagy kilencféle tárgyat helyeztek a gyermek mellé, vagy pedig egy tárgyból szerepel a védekező eljárásban kilenc darab.

Természetesen már a terhesség ideje alatt is vigyáznia kellett az anyának születendő gyermeke egészségére, s annak megszületése után arra, hogy ne apadjon el az anyatej. E célból, ha vendégségbe ment, ott kenyeret és sót evett, ruháján, mellén felfelé tűzött tűt viselt, és nem húzhatott vizet a kútból. Számos szabott és tiltott cselekvés szabályozta az anya mindennapi életét. Nem önthette ki pl. este a gyermek fürdővizét, nem teregethette ki a gyermek pelenkáját naplemente után, mert ezek által a gyermek megrontható.

Az újszülött elcserélésének megelőzésére számtalan óvintézkedést tartottak hatékonynak. Keresztelőig nem hagyták a kisgyermeket egyedül, sötétedés után pedig lámpát, gyertyát, tüzet gyújtottak, mert a világosság, illetve a füst meggátolták a gonosz megjelenését. Naplemente után fordított seprűt állítottak az ajtóba, vagy fokhagymával kenték be a kilincset. Ezeknek a hiedelmeknek az alapja a hely jelképes lezárása volt. Hasonló céllal szúrtak kést az ajtófélfába, ablakkeretekbe. Védelműl szolgálhatott az édesanya valamelyik ruhadarabja, leginkább a kötényét terítette a gyermekre. Hat hetes koráig az édesanyának a kisgyermekkel egy ágyban kellett aludnia, s az anya nem fordíthatott hátat gyermekének. A gonoszt volt hivatott elűzni a gyermek csuklójára kötött piros selyem („fitău”) is.

Míndezek a cselekedetek azt a célt szolgálták, hogy a boszorkány ne férközessen közel a gyermekhez. A családban nagyon szigorúan megtartották ezeket a közösség által diktált szabályokat, ugyanis a cserélt gyermek visszavarázslására, gyógyítására nemigen tudtak hatékony eljárásokat.

Azt a tényt, hogy a néphit valamikori alaprétege összekapcsolódott a vallásos életből vett elemekkel, jól bizonyítja, hogy a természetfeletti lények hatalma a keresztelő után megszűnt. Vallásos elem a hiedelemvilágban sok helyütt előforduló szenteltvíz és általában a szentelmények, melyeket egyaránt használtak a rontás megelőzésére, illetve a visszavarázslási, gyógyítási eljárásokban. Szerepelnek vallásos tárgyak, szentelmények (bazsalikom, tömjén, imakönyv, biblia) a kisgyermek ágyába, pólyájába, feje alá elhárító céllal elhelyezett tárgyak között, a rontás visszavarázslásában pedig gyakori elem a szenteltvízzel való behintés, vagy a szenteltvíz beleöntése a fürdővízbe. A rontó lények ellen védelmet biztosít embernek, állatnak a vízkereszti házszentelés.

A gonosz hatalma elleni védelmet, az állatok megóvását a boszorkány ártó hatalma ellen sok változatos preventív eljárás szolgálta. Elűzhetik a gonoszt az istállóban, istállóküszöb alá, gerendára, ajtóra, az istálló négy sarkába, jászolba helyezett tárgyak: só, fokhagymafüzér, tömjén, lópatkó, seprű, kilenc görcsre kötött rongydarab, piros szalag, rongybábu. Ez utóbbira vonatkozóan különösen Bedőben és Körösszakálban találtam bőséges adatokat. Egyes elbeszélők szerint ezeket éretlen kisgyermekkel csináltatták, vagy felnőttek készítették valamelyik ruhadarabjuktól.

Ismert gonosztávoltartó eljárás az istálló tömjénezése. A rontás megelőzése érdekében ellés után három vagy kilenc napig – általában napnyugta után – nem adtak ki tejet a házból, vagy a kiadott tejbe sót szórtak. Éles eszközt (tűt, kést) szúrtak a fadongákból készült sajtárba, és arra fejték a tejet. Vásárláskor az állatot a gazda kötevényén keresztül vezették az istállóba. A tehén farkára, rongyba kötve kilenc dolgot (magokat, fokhagymát, tömjént) és piros fejtőt kötöttek. A tőgymosáshoz használt vizet az istálló tetejére öntötték. Fejéskor villát szúrtak arra a helyre, ahová a tehén vizelt. Vizeletével megkenték a tehén hátát. Ellés után mindig bal kézzel kezdték meg a fejést, miután kilencszer megkerülték a tehenet.¹⁴

Ha az emberen vagy állaton már fogott a rontás, változatos eljárásokkal igyekeztek meggyógyítani. A *mágikus gyógyítás* történhetett *szóbeli ráhatással*. A szóbeli ráhatás leggyakoribb formái az *átok* és a *ráolvasás*.

A kimondott szó mágikus erejébe vetett hit a paraszti élet szinte minden területén fellelhető. A különböző célból kimondott varázserejű szövegek funkciója lehet negatív és pozitív jellegű.

Pozitív szómagiával találkozhatunk például a ráolvasásokban, amikor a kimondott szövegformula tisztító célzatú, a gonosz szellem, rontó lény, betegség stb. elküldésére, megsemmisítésére irányul. A negatív, rontó beszédformulák célja az emberre, állatra, közösségre, néha tárgyra vonatkozó rossz esemény, állapot előidézése. Mind a pozitív, mind a negatív céllal kimondott szavak, kifejezések, szövegformulák általában akkor hatékonyak, ha a mágikus cselekvés, szokás minden egyéb elemével – mozdulatok, gesztusok, eszközök használata – együtt alkalmazzák, tehát ezek ritkán állnak önmagukban, részei egy-egy szokásnak, eljárásnak.

A szómágia elvén alapuló rossz kívánása, ezen belül is az átok és szitkozódás problémaköre megjelenik a népköltészet több műfajában, így például a mesékben, balladákban, népdalokban, hiedelemtörténetekben, rigmusokban és a mágikus cselekményekben a műfajokra jellemző sajátos formákban. Ezek azonban harag, gyűlölet, hirtelen felindulás, bosszúság következtében elhangzanak a közösség mindennapi életében, s céljuk szerint lehetnek rosszindulatúak, fenyegetőek, figyelmeztetőek, elmarasztalóak, ijesztőek, neheztelőek, de humorosak, sajnálkozóak, kedveskedőek is. Jellemzőjük, hogy igen változatos formában – eredeti vagy megváltozott funkcióval – napjainkig is élnek, még magyar beszédben is románul alkalmazzák őket, átörökítődnek még abban az esetben is, ha tartalmukat már nem ismerik a közösség tagjai.

Átoknak számítanak azok a szövegformulák, amelyek az egyén erkölcsi, fizikai megsemmisülésére, halálára, egészségére, anyagi leromlására vonatkoznak. Ezek hiedelemtartalma a negatív ráhatás, amely a szövegben egyértelműen meg is fogalmazódik. Az átokszövegekben a rosszindulat, a gyűlölet fokozott érzelmi töl-

¹⁴ NAGYNÉ MARTYIN 1996. 123–124.

téssel fogalmazódik meg, s általában az ember számára legfontosabb, legkedvesebb dolgokra vonatkozik. Éppen ezért szerepelnek az átkokban leggyakrabban a halál legkülönbözőbb megszegyenítő, nagy szenvedéssel járó formái, valamint a legsúlyosabb betegségek vagy ezek változatos formájú szimbólumai.¹⁵

Az átok jelenlévő és távollevő személyre egyaránt irányulhat. Az általában rövid szövegekben az imperatívuszban vagy vokatívuszban alkalmazott legkülönbözőbb igék használata jellemző (egyen, vigyen, taposson, üssön, verjen stb.). Gyakori az igék ismétlése a hatékonyság megerősítése céljából.

Az átkok hatékonyságába vetett hit egyre gyengül, tulajdonképpen ezekben ma már nem hisznek igazán, pusztán egy-egy esemény, történet kapcsán említik meg, hogy mégis lehetséges a hit igazolódása. A hit gyengülését segíti az is, hogy az átkok olyan szavakat tartalmaznak, melyek jelentéstartalma megváltozott, vagy már nem ismert, így ezeknek a súlyossága más megítélés alá esik.

A betegségek előidézésére irányuló átkozódások és káromkodások köre igen gazdag, ezek tartalmukban és megfogalmazásukban nagyon változatosak, vonatkozhattak személyekre, állatokra, sőt tárgyakra is. A legsúlyosabb napjainkban is használt ilyen jellegű átoknak számít a „Mince-te boala ce re!” (A rossz betegség egyen meg!). A betegséget nem tudják megnevezni, a közlések szerint ez volt a legsúlyosabb betegség, ami élőlényt érhetett. Ezzel szemben ennek kicsinyítő képzővel ellátott változata, a „boluța ce re” kevésbé súlyosnak minősült, mert a rángógörccsel járó gyermekbetegség általában elmúlt, míg az előző halálos kimenetelű volt.

A betegségek előidézésére irányuló átkokban gyakorta szerepelnek a betegségek elnevezései is: „fene” (lépfene), „freanța” (szifilisz), „scleptele” (halálos kimenetelű sírógörcs), „colera” (kolera), „ciuma” (pestis), „racu” (rák), beteșigu (betegség).

Érdekes szempont az átok súlyossági fokának megítélésében az igék használata: „calce-te” (taposson meg), „lovască-te” (üssön meg), „bată-te” (verjen meg), „mince-te” (egyen meg). Az igék alkalmazása szempontjából némely szövegformulának csak egy, másoknak több variánsa van, s az átok súlyosságát befolyásolja, hogy melyik igét alkalmazza az átkozódó. Pl. az „Orbască-te Dumnezeu!” (Isten várkítson meg!) vagy a „Mince-te nevoie!” (A nyavalya egyen meg!) súlyosabb átkoknak számítanak, mint a „Cure-ț uătii!” (Folyjon ki a szemed!) vagy „Calce-te nevoie!” (A nyavalya taposson el!).

Az ilyen típusú átkok alapja lehet az utálat, a düh, az irigység, de az igaztalan vádaskodásra, hazugságra, részegeskedésre való reagálás is. Az átok tartalmának súlyossága mindig a közeg és a helyzet függvénye, s ez megjelenik a szövegformulák megfogalmazásában is. Pl. „Mincete beteșigu, că tare te-ai îmbătat!” (A betegség üssön beléd, de berúgtál!), „Ce te faci cu fire, pomni-u-ai dă ciudă!” (Mit mérgekszedz itt, pukkadnál meg!), „Nu te tă strofoca aci, scutura-te-ar frigurile!”

¹⁵ MARTIN 1998. 134–136.

(Ne rázd magad, rázna a hideglelés!), „Lovi-te-ar calu, nu mă tă piscăli!” (Rúgna meg a ló, ne mindig piszkáljál!), „Mínce colera ghinele aște că tă su picior îs!” (A kolera enné meg ezeket a csirkéket, mert mindig láb alatt vannak!), „Mínce-te ciuma pruncuțu mneu, d-apu iară ai căpătat punt negru!” (A pestis egyen meg kisfiam, hát megint fekete pontot kaptál!), „Inde m-aț pus pipa, calce-vă nevoie!” (Hová tettétek a pipámat, a nyavalya törjön ki!), „Rupă-ț dracu brîncile da dîce-ai meșterit dacă nu te-nțelej!” (Az ördög törje ki a kezedet, minek mesterkedsz, ha nem értesz hozzá!), „Bată-te nevoie, da nu fii așe hămisiță!” (Ne kapkodj, a nyavalya törjön ki!), „Noa, da iară-ai băut, dracu spargă-ț mațale!” (Na, már megint itál, az ördög lyukassza ki a beledet!), „Văzut-ai tu pă dracu, orbască-te Dumnezo!” (Láttad te az ördögöt, vakítson meg az Isten!), „Sară-ț uății, da n-ai văzut!” (Ugrana ki a szemed, hát nem láttad!), „Mínce-te freanța, da dî ce te tă baj aci!” (Mit okvetetlenkedsz, a szifilisz üssön beléd!).

A példákából érzékelhető, milyen funkcióváltozásokon mentek át a szövegformulák az idők folyamán. A változatos nyelvtani formák mellett megfigyelhető, hogy ezeknek a leggyakrabban alkalmazott átkoknak a jelentéstartalma, használata változott a leginkább, és ezekbe épült be a legtöbb magyar kifejezés.

Ezek a szinte kizárólagosan román nyelven használt szövegformulák még ma is élő elemei a települések folklórhagyományának, és mind tartalmi, mind formai szempontból sok érdekességet tartalmaznak. Természetesen funkciójuk lényegesen megváltozott, már nem elsősorban a kimondott szó mágikus erejébe vetett hit az alapjuk, hanem főként az indulatok levezetésére szolgálnak. Az áthagyományozódás törvényszerűségei révén azonban mindenképpen megőrizték a valamikori népi hitvilág néhány elemét, a megítélésükben pedig a népi erkölcs, értékítélet is megfogalmazódik. A régi formulák mintájára folyamatosan újak keletkeznek, s egyre gyakoribb főként a szitkozódásokban a magyarból átvett kifejezések használata.

A *ráolvasás* különös figyelmet érdemel, tekintve, hogy még napjainkban is sok ráolvasó szöveg gyűjthető a román közösségekben. Igen sok betegség gyógyításában alkalmazták a ráolvasást, melynek alapja a kimondott szó varázserejébe vetett hit. A varázsló, gyógyító személy szómágiával kényszeríti rá a démonra a maga akaratát. Természetesen ehhez arra is szükség volt, hogy a beteg tisztelje a gyógyítót és higgyen az eljárás hatásosságában. A ráolvasások fontos szerepet tölthettek be a gyógyászatban. Ezt bizonyítja az is, hogy viszonylag sok ráolvasás megőrződött annak ellenére, hogy ezt csak ellesni, ellopni lehetett, senkivel nem tanították meg.

A ráolvasás egy mágikus eljárás, amelyet egy meghatározott személy végez el egy gyakorlati cél elérése, a beteg meggyógyítása érdekében. Az eljárással kapcsolatosan három tényezőt kell feltétlenül megemlítenünk: a ráolvasó személyét, a ráolvasást mint rituális eljárások együttesét, a ráolvasószövegeket mint népköltészeti alkotásokat.¹⁶

¹⁶ PAVELESCU 1945. 82–85.

A hazai románoknál a ráolvasás egyértelműen a nők feladata volt.¹⁷ Ez valószínűleg az életmódból adódó sajátosság, ugyanis a férfiak feladata a család eltartása volt, így kevesebb időt tölthettek a család körében. A gyógyítás feladata így az asszonyokra hárult, s az asszonyok közül is az idősebbek gyakorolták. A fiatalok valószínűleg azért nem alkalmazták, mert hiányzott a ráolvasás hatékonyságáról való meggyőződésük. Általános, hogy mindig valamilyen ismerőst, rokont (anyát, anyóást, nagynénit) hívtak a beteghez, s e tevékenységért semmiféle fizetség nem járt.

A gyűjtött román anyagban remekül összeegyeztethető a mágia a vallásossággal. Méhkeréken pl. egy nagyon vallásos, templomba járó asszonytól sikerült a legtöbb ráolvasást gyűjteni. Jellemző, hogy a gyógyító általában Szűz Máriától kér segítséget a betegség elűzéséhez.

A ráolvasás hatékonysága függ az előírt körülmények betartásától. Ezek a ráolvasást végző személyek szerint különbözhetnek. Ilyenek pl. a gesztusok, mozdulatok, szövegek, tárgyak, felhasznált dolgok, az eljárást végzés időpontja, helye, száma stb. Azok az eszközök, amelyek segítségével a betegséget ráolvasás kíséretében elüldözik a következők: kés, seprű, sarló, kenderfésű. Ezeket gyakran emlegetik a ráolvasó szövegben is („Că cu cuțitu împunje-te-o!” – Késsel megszúr-lak!). Van néhány olyan dolog, amelynek az eljárásban tényleges gyógyító szerepe van, pl. ráolvasás közben a sebnek, kelésnek a mézzel való kenése.¹⁸

A gyógyítást elősegítő dolgokat általában meghatározott módon kell megszerzeni (pl. frissen hozott, érintetlen víz, „apă nă-ncepută”). Sokszor előfordul, hogy ezeket az eljárás végeztével a betegnek adják (pl. a szenteltvizet megissza a beteg).

A ráolvasás 3, 7 vagy 9 alkalommal történik 3, 7 vagy 9 napon át. Mind az eljárásban, mind a ráolvasó szövegekben ezek a leggyakrabban előforduló számok.

A szövegeket halk, monoton hangon mondják, csupán azokat a részeket hangsúlyozzák, amelyekben természetfeletti lények segítségét kérik a gyógyításhoz, vagy megparancsolják a betegségnek, hogy távozzon el a testből.

A ráolvasó szövegek szerkezete általában a következő elemekből áll:

– kérés vagy parancs

„Doamne ajută, mare Maică Sfântă,
Io mă rog ție, tu-m ajută mie!...”
(Segíts nagy Szent Anya,
Imádkozom hozzád, segíts nekem!...);

– allegóriás elbeszélés

„Să luară noauă nurori,
cu noauă strîgoi
cu noauă cuțite-ascuțite

¹⁷ MARTIN E. 1984. 20–25.

¹⁸ FILIMON 1913. 284–291; SULICA 1914. 254–256.

cu noauă topoară...”
(Elindult kilenc nővér,
kilenc boszorkánnyal,
kilenc éles késsel,
kilenc baltával...);

– elküldés vagy átok

„– Pă limbă am puștitele.
– Bagă-le-n cur la cățele!”
(– Hólyagok vannak a nyelvemen.
– Dugd őket a szukák s...ébe!);

– jókívánság

„Eva să trăsară curată, luminată,
ca Dumnezo când u-o dat!
Nimica nu i-o fost, nimica și nu-i fie,
pînă-n veacu de vecie!”
(Éva riadjon fel tisztán, világosan,
mint amikor az Isten teremtette!
Semmi baja nem volt, semmi ne legyen
az örökkévalóságig!);

– befejezés

„Dăscîntecu-i dî la mine,
leacu fie dî la Dumnezo!”
(A ráolvasás tőlem van,
a gyógyítás Istentől legyen!).

Mivel a különböző gyógyítók mást és mást őriztek meg emlékezetükben, előfordulhat, hogy ezek a részek más sorrendben szerepelnek, vagy akár hiányoznak néhány variánsból.

A ráolvasások hatékonyságában hittek. Ezt bizonyítja, hogy néhány idősebb asszony még ma is a ráolvasást tartja a legcélravezetőbb gyógymódnak. A ráolvasás csak akkor volt hatékony, ha valamilyen mágikus cselekvéssel megerősítették azt. Minden ráolvasásnak megvoltak a maga kísérő eljárásai, mint pl. háromszor ráfújnak a betegre, késsel keresztet vetnek rá, füstölik, megnyalják a homlokát, oldalra köpködnek, szenteltvízzel behintik stb.

Különösen változatos a szemmelverés gyógyításának módja.¹⁹ Majdnem minden olyan betegséget, amelynek általános tünetei voltak, s magyarázatot nem találtak

¹⁹ HOȚOPAN 1986. 44–45.

rá, szemmelverésnek tulajdonították. A szemmelverés gyógyításának legelterjedtebb módja a szenes víz készítése, amely ismert minden faluban, és alkalmas jóslásra is.²⁰ A szemmelvert gyermek gyógyítására a következő, kilencszer egymás után mormolt ráolvasást is hatékonynak tartották.

„Doamne, tu-m ajută, Mărie, Maică Sfântă,
Io mă rog ție, tu-m ajută mie!
Să luară 99 dă strigoii cu 99 dă bosorcăi,
pă cale, pă mare.
La jumătate dă cale să-ntălniră cu Maica Sfântă.
Maica Sfântă-n grai graie:
– Inde mereț voi 99 dă strigoii cu 99 dă bosorcăi?
– O Maica Sfântă Preacurată, bine faci că ne-ntrebi.
Că noi merem la Gyuri, sînjele și i-il bem,
carne și i-o mîncăm, dă moarte și-l lăsăm.
– O 99 dă strigoii și dă bosorcăi!
Napoi hăinărescu-vă,
cumpănescu-vă,
cu cuvîntu mneu,
a lui Dumnezeu.
Nu mereț voi acolo, ce mereț la mare,
că ieste acolo o știucă crăpată
Beț-îi sînjele, carne i-o mîncăț,
dă moarte o lăsaț.
Gyuri să trăsără luminat,
ca Dumnezeu cînd l-o dat.
Nici on bai n-o avut,
nici on bai și n-aibă!
Cu gura dăscîntatu-i-am,
cu aburi suflatu-i-am.
Dăscîntecu-i dă la mine,
leacu-i dă la tine.”²¹

(Segíts nekem Mária, Szentanya,
imádkozom hozzád, segíts nekem!
Elindult 99 striga 99 boszorkánnyal,
az úton, a tengeren.
Feleúton találkozott a Szentanyával.

²⁰ MARTIN 1986. 13.

²¹ MARTIN L. 1984. 39.

A Szentanya így szólt:
– Hova mentek 99 strigák és 99 boszorkányok?
– Ó Szeplőtelen Szentanya, jól teszed, hogy megkérdezed.
Mert mi Gyurihoz megyünk, hogy vérét megigyuk,
húsát megegyük, és holtan hagyjuk.
– Ó 99 striga és 99 boszorkány!
Visszaűzlek benneteket,
egyensúlyban tartalak,
szavammal,
Isten szavával.
Ne menjete ti oda, hanem a tengerhez,
mert van ott egy döglött csuka.
Igyátok meg vérét, egyétek húsát,
holtan hagyjátok!
Gyuri rezzenjen fel világosan,
mint mikor Isten teremtette!
Nem volt semmi baja,
ne legyen semmi baja.
A számmal ráolvastam,
leheletemet ráfújtam.
A ráolvasás tőlem való,
a gyógyítás legyen tőled.)

A ráolvasáskor alkalmazott tárgyak, leggyakrabban mindennap használatos dolgok, nem találkozunk olyan tárggyal, amit kimondottan e célból készítettek.²²

Ismert irracionális gyógymód a *betegség mozdulatokkal való elküldése*. Itt említhetjük meg a ráolvasást kísérő mozdulatokat. Az állat (macska, szamár) képeben megjelenő, az embert kisértő rontó személy is úgy küldhető el, ha bal kézzel felé intünk. Az anya teje is úgy hozható vissza, ha kedden vagy pénteken napkelte után a gyógyító kezével jelet rajzol az anya bal melle fölött stb.

A mágikus gyógyítás másik módja az *analógiás gyógyítás*. Erre legjobb példa a kutyaharapásnak a kutyaszőrrel való gyógyítása. A kutya szőréből levágtak, elégették, a hamut zsírral összekeverték, és azzal kenték a harapás helyét. Ennek másik változata, hogy a kutya szőrét meggyújtják, és azzal füstölik a beteget.

Feltételezhetően azért nevezték így a betegséget, mert a cserélt gyerek testét gyakorta szőr borította. A betegség megállapításának módja az volt, hogy a gyermek fürdővizébe, a gyermek teste mellé két oldalra kenyérbelet tettek. A fürdetés

²² A ráolvasásokról lásd: MARTIN E. 1984. 20–24.

után ezt kiszedték, kifacsarták és kettészedték. Ha a tészta nyúlós volt vagy hajszál volt benne, akkor biztosra vették, hogy elcserélték a gyermeket.

A betegség gyógyítására háromféle eljárást ismertek. Az egyik eljárás szerint a gyermeket megfürdették abban a vízben, amelyben előzőleg egy kutyát fürdettek. A másik gyógymód az volt, hogy az édesapja ingébe csavart gyermeket, fejjel előre, egymás után háromszor a kemencébe vetették. Az édesanyjának háromszor meg kellett kérdeznie: „Ce baj în cuptor?” (Mit vetsz a kemencébe?). Az eljárást végző asszony a következőt válaszolta: „*Dau carne batrîna, dir carne tînă-ră.*” (Fiatal húst adok öreg húsért.). A betegség gyógyítása a következő ráolvasással is történhetett:

„Ie-ț cîne capu,

Ie-ț cîne uății

Ie-ț cîne limba

Ie-ț cîne bătuți

Ie-ț cîne spatele

Ie-ț cîne picioarele

Ie-ț cîne mațale

Ie-ț cîne maiu

Ie-ț cîne plămînele

Ie-ț cîne coada

Ie-ț cîne pișetoare

Și fuji cu iele.

Pruncu să trăsără luminat,

Și n-aibă nici on bai.”²³

(Vedd el kutya a fejedet

Vedd el kutya a szemedet

Vedd el kutya a nyelvedet

Vedd el kutya a verésedet

Vedd el kutya a hátadat

Vedd el kutya a lábadat

Vedd el kutya a beleidet

Vedd el kutya a májadat

Vedd el kutya a tüdődet

Vedd el kutya a farkadat

Vedd el kutya a pisilődöt

És szaladj el velük.

A gyermek rezzenjen fel világosan

És ne legyen semmi baja.).

A cserélt gyerekről szóló hiedelemtörténeteket megélt eseményként mondják el az adatközlők.²⁴ Magát a cserélt gyermeket tekintik természetfeletti lénynek, aki a boszorkány közreműködésével vált azzá. Ezekben a történetekben – ellentétben a szerelmi varázslásokkal – ritkán tudják megnevezni magát a rontó lényt. Az anya egyik esetben sem látta a rontó lényt, csupán hallotta vagy érezte jelenlétét. A kisgyermeket rontó boszorkány láthatatlan, bármilyen kis résen, a kulcslyukon is a gyermekhez tud férközni, ezért indokolt annak védelme. Egy méhkeréki hiedelemmonda béka alakjában megjelenő boszorkányról tesz említést. A történet szerint két asszony elindult esőben, hogy megnézze a kukoricaföldet, amikor egy béka eléjük ugrott. Az egyik asszony belerúgott, és azt mondta: „*Face-ai cînd ți-oi fi io moașe!*” (Csinálnál, amikor én leszek a bábád!). Amikor eljött az ideje, a béka az asszony után küldött, hogy bábáskodjon mellette, váltsa be a szavát. Aztán egy bé-

²³ MARTIN 1983. 20.

²⁴ A cserélt gyerekről szóló hiedelemtörténeteket lásd NAGYNÉ MARTYIN 1996. 137–138.

kát az asszonynak adott azzal, hogy cserélje el valamelyik szomszéd gyerekekkel. Az asszony elcserélte, de mielőtt elvitte volna a gyermeket a békának, három tűt szúrt a gyermek koponyájába, így az állandóan sírt. A béka nem tudta elviselni a gyereksírást, ezért kérte az asszonyt, hogy cserélje vissza.

Gyakori gyógymód a betegség *elriasztása*. Az elriasztás történhet a szó erejével. Erre a legjobb példákat a ráolvasószövegek szolgáltatnak. Előfordul tényleges elriasztás is, amikor undort keltő módon kúrálják a beteget, pl. tetűt etetnek a sárgaságban szenvedő beteggel.

A betegség *félrevezetése* is sokféle módon történhet. Ennek legegyszerűbb módja a beteg eltagadása, kiírják az ajtóra, hogy nincs itthon a beteg. Félrevezethetik a betegséget vagy a rontó személyt a fordított ruhadarabok, főleg alsóneműk. Az átbújtatás is segít becsapni a betegséget. Az asztmás gyermeket pl. úgy gyógyítják, hogy két lány unokatestvér szótlanul egy sövénykerítéshez megy, ahol a beteg gyermeket 9-szer átbújtatják a karók között. A gyógyítás csak akkor volt hatásos, ha mindezt éjfélkor végezték. Egy másik példa szerint a sírós gyermek apja éjfélkor egy még nem használt edényben vizet hoz a gyógyító asszonytól. Útközben nem szabad megszólalnia. A gyermek édesanyja kilenc napon át eldobott (talált) bőrrostán keresztül fürdetéskor ezt a vizet öntötte a gyermekére a gyógyulás reményében.

Az *elzárásra* kevés példát találtam. A megrontott személyt tömjénnel körülfüstölték, a félőset pedig a halott hajával, körmével füstölték meg. A gyermek kezére, csuklójára piros selymet, fejtőt („fitáu”) kötöttek, hogy a gonosz hatalmaktól megvédjék.

Gyakori volt, hogy a betegséget *áthárították* más személyre vagy állatra. Talált csonttal kell végigsimítani a fájós részt, majd azt vissza kell tenni, hogy a betegség átragadjon másra, s ezáltal megszűnjenek a beteg fájdalmai.

A mágikus gyógyítás nagyon gyakori formája a keresztútra elhelyezett betegséget közvetítő tárgyegyüttes. Egy edénybe vagy rongydarabba különféle dolgokat tesznek, általában olyanokat, amelyek terjeszthetik a kórt. Pl. a beteg hét kendővel végigsimítja sebeit, majd a kendőkbe hét pénzdarabot tesz, és a keresztútra helyezi, hogy a betegség átragadjon arra, aki először beel lép. Ezek a praktikák már átvezetnek a külső *érintetéssel* való gyógyításhoz, hiszen a gyógyulás azáltal következik be, hogy valaki érintkezik a betegséget terjesztő dolgokkal. Az áthárítással, érintetéssel való gyógyítás e módja egyúttal rontó eljárás is.

A betegség *elvitetésének* fő formái a földbeásás, vízbedobás, elégetés. A fésüléskor kihullott hajat össze kell gyűjteni, és ha az illető megbetegszik, el kell ásní, hogy ezáltal eltemetődjön a betegség is. A gyermek testébe jutó kígyót a testből tejjel való kicsalogatás után elégetik.

A *visszavarázslás* a rontó varázslásnak a rendes cselekvésmozdulatokkal elmentéses végzése. A nyelvi visszavarázsláshoz tartozik az imádság, ráolvasás, va-

rázsszó visszafele mondása. Példaként említhetjük itt a ráolvasásokban a visszaszámlálást. A tényleges visszavarázsláshoz tartozik a szemmelverésnek egy bizonyos formája, amikor a kézfejre kell 9-szer sőt szórni és azt felnyalni. Ide sorolhatók még a visszakézzel végzett cselekedetek, a már említett fordítva hordott ruhadarabok és a bal kézzel végzett cselekvések.

A visszavarázslás legáltalánosabb módja a gyermektstben élő természetfeletti lény kemencébe vetése. Az eljárás lényege, hogy a gyermeket az apja ingébe öltöztetik, a sütőlapátra kötik és fejfel előre, háromszor a kemencébe vetik. Ezután az eljárást végző személy a szabadkéménybe kiáltja a betegség nevét, vagyis szimbolikus elégetéssel elűzi azt. A jelképes elégetés következtében a rontó személy fel-fedi kilétét, és a cselekvés által előidézett fájdalomtól szabadulni kívánva visszacseréli a gyermeket.

A visszavarázslás módjainak többféle változata ismert az állatgyógyításban is. A gyógyító eljárások egy részének célja a rontó kilétének megtudakolása, megidézése és bántalmazása közvetett formában. Az analógiás eljárásban a tehen bántalmazása által a rontó meghal. Leggyakoribb változat, amikor a gazda a tehenre helyezi valamelyik ruhadarabját, általában ingét. A ruhadarabon végzett ütlegelés fájdalmat okoz a rontó személyének, aki – hogy kínjain enyhítsen – megjelenik. A gyógyítás másik módozata, amikor a tehen, az istálló tartozékait, a munkaeszközöket használják fel az eljárásban. Ennek egyik példája, amikor kilenc kést és villát helyeznek a fejőedénybe, és erre fejk a tejet. Más változat szerint megtüzesített, talált kasza hegyére kellett ráfejni mondóka kíséretében a tejet. Az istálló küszöbén ásóval a kezében ráolvasást mormol a gyógyító, vagy a véres tejre olvas rá, majd a gazda homlokát megkeni vele. A gyógymódok harmadik nagy csoportja a tehenet közvetlenül érintő eljárások. Ilyen például, amikor sózott kenyeret az ereszen tartanak egy napig és egy éjszakán át, hogy a harmat lepje be, majd tejet fejnek rá, és megetetik az állattal. Egy másik változat szerint a fejés utáni első tejből liszttel pogácsát gyúrnak, s ezt etetik vele a tej visszavarázslása céljából. Ezekhez a gyógymódokhoz kapcsolódik a víz, tej, vizelet tehen fölött való öntése.

A tej visszavarázslása céljából végzett eljárások igen változatosak, ám néhány elemük majdnem minden közlésben megjelenik. Ilyenek például az éles tárgyra való fejés, a rontó jelképes bántalmazása, a sózott kenyér, a tej etetése a tehenel, valamilyen folyadéknak a ráöntése stb. A gyógymódok között nem szerepel egyetlen racionális, tapasztalaton alapuló elem sem, az elapadt tej visszahozását kizárólag mágikus eljárásokkal igyekeztek elérni. Különösen fontos ezt megemlítenünk, ugyanis más gyógyászati eljárásokban – legyen szó akár emberi, akár állati betegségek gyógyításáról – gyakran alkalmaztak racionális gyógymódokat is. Mivel a tej elapadását mindig rontás következményének tartották, a gyógyítást is csak irracionálisan tudták elképzelni. Az emberek elbeszéléseiben minden egyes tehenrontás és gyógyítás egy különálló hiedelemtörténetté kerekedik.

Feltétlenül meg kell említenünk azokat a tényezőket, amelyek jelentős szerepet töltenek be a gyógyító eljárásokban: ilyen a gyógyító személye, a gyógyítás helye, ideje, felhasznált eszközei és a varázsszámok.

A *gyógyító személyével* kapcsolatosan már említettük, hogy az eljárásokat általában nők, idősebb asszonyok végezték. Szinte minden faluban ismertek olyan személyt, aki különösen értett ezekhez a praktikákhoz. A racionális gyógyítást általában mindenki ismerte és gyakorolta, ám az utóbbi időben már ezek a gyógyítók – az orvosi hálózat kifejlődésével – elhalóban vannak. A mágikus eljárásokat nem végezhetette akárki. Minden településen élt olyan ember, aki ismerte a tej visszavarázslásának módját. Ezeket a közösség mágikus tulajdonságokkal ruházta fel, más varázslásokban, gyógyításokban is szerepük volt. (Kétegyházán Soane és Hodorogă csordás, Gyulán Anka néni, Battonyán Seca Anca, Körösszegapátiban Lina néni, Körmösdpusztán Mari néni, Bedőben Borbás, Méhkeréken Ștefan Drii ismerte a tej hasznának visszahozatalát célzó mágikus eljárásokat.)

Gyakori annak említése, hogy a mai Romániához tartozó településen élő emberekhez jártak a gyógyítók megtudakolása céljából. Ezek általában férfiak, akik különös ismertetőjegyekkel bírnak, apró termetűek és piros a ruházatuk.

Fontos volt, hogy a beteg higgyen a gyógyítóban és az általa gyakorolt cselekvésekben, mert ellenkező esetben az orvoslás hatás nélkül maradt. Gyakran szükség volt a gyógyításban a rontást, betegséget okozó személyre is. Különösen szemmelverés esetében, ha a rontást nem szándékosan követték el, a rontó személyt kérték meg, hogy a gyógyító által előírt praktikákkal gyógyítsa meg a beteget. Teljesen érthető, hogy ezek a személyek szívesen siettek a gyógyító és ezáltal a beteg segítségére.

A mágikus gyógyítók nem lehetett egyszerűen megtanulni, ezeket el kellett lesni. Gyakori volt, hogy az anya ráhagyományozta tudományát leánygyermekére. Természetesen magának a gyógyítónak is hinnie kellett az általa végzett eljárások hasznosságában. Gyógyító asszonnal már nem találkozhattam a falvakban, ezek az egyének már elhunytak, s tudásuk csak töredékesen hagyományozódott az utódokra. A máig fennmaradt gyógyítók azonban tanúskodnak a népi gyógyítás tudományának valamikori gazdagságáról.

A gyógyítókkal, tudósokkal kapcsolatosan fontos megemlíteni Diószegi Vilmos 1961-es méhkeréki, kétegyházi és gyulai román adatközlőktől magyar nyelven gyűjtött anyagát, melyben megemlíti, hogy a románok ismertek gyógyító személyeket, tudósokat, akik meg tudták nevezni a betegség okozóit, és orvosolni tudták a betegséget.²⁵

²⁵ PÓCS 1981. 496–498; PÓCS 1982. 368–377.

A *gyógyítás helye* általában nem, csak kivételes esetekben fontos. Az adatközlők a keresztutat, néha a kemencét, küszöböt jelölik meg a gyógyítás helyeként. Általában a gyógyítás a beteg szobájában, házában történt.

Ennél fontosabbnak tűnik az eljárások gyakorlásának *időpontja*. Bizonyos gyógymódoknál csak meghatározott időpontokban végzett cselekvések hasznosak. Sokszor fontos a gyógynövények szedésének időpontja. Gyógyításra, gyógynövények szedésére alkalmas időpont általában Szent György napja, nagypéntek, szentkereszt napja, kedd és péntek este. A mágikus eljárások hatásosságát elősegíti, ha azok éjszaka, éjfélkor, napfelkelte előtt, naplemente előtt stb. történnek.

A gyógyító eljárásokban használatos *eszközökre* is már több helyen utaltam. Rontás elhárításához a gonoszúzó szereppel felruházott dolgokat alkalmazták: fokhagyma, seprű, tömjén, só, búzaszemek, piros szalag, gombostű. Gyógyításban, különösen ráolvasásokban alkalmazott dolgok a kés, seprű, rongydarab, szén, hamu, szenteltvíz stb.

A szenteltvíz és általában a megszentelt dolgok gyógyításban, egészségvarázslásban betöltött szerepe külön figyelmet érdemel. A néphit szerint a vízkeresztkor és más alkalmakkor a templomban megszentelt víz varázs- és gyógyító erővel bír. A szenteltvíz soha nem romlik és nem fagy meg, akár évekig is eltartható. Szinte minden gyógyító eljárásban használják valamilyen formában. Ezzel kenik be a sebeket, csepegtetnek belőle a fájós szembe, fülbe, fogba. Általános gyengeségre is jó, minden beteg issza a gyógyulás reményében. Még az egészséges emberek fürdővizébe is öntenek belőle egészségvarázsló célzattal, de alkalmazzák az ételek elkészítésekor. Állatok ivóvizébe is öntenek szenteltvizet egészségvarázsló célzattal. Gyakran társulnak hozzá a gyógyító eljárásokban – leginkább a rontások, a szemmelverés gyógymódjaiban – más megszentelt dolgok, leggyakrabban a bazsalikom.

A népi gyógyászatban a *varázszerővel bíró számok* a 3, 7, 9. Háromszor kellett inni abból a vízből, amelybe ólmot olvasztottak a rontó személyének megtudakolása céljából, hogy elmúljon a beteg ijedsége. Háromszor kellett körbesímítani a torokfájós beteg torkát egy gyíkkal. A szemmelvert gyermek homlokát háromszor nyalta meg a gyógyító asszony. Sok cselekedetet háromszor kellett csinálni naponta. Három csomóval kötötték egy zsebkendőbe a pénzdarabokat, hogy azt a keresztútra téve átragasszák a betegséget más személyre. Ugyanez a hiedelem ismert hét zsebkendővel és hét pénzdarabbal is. A csuklás úgy múlik el, ha kilenc kortyot iszunk a vízből. Ha sebes a kisgyermek bőre, úgy is gyógyítható, hogy napkelte előtt az anya kilencszer megszoptatja a küszöbön. A síróst gyermekét kilencszer kellett átbújtatni a kerítéskarók között, hogy meggyógyuljon.

Gyakori, hogy egy eljárásban több varázsszám is szerepel. Pl. a gyermek egyik ruhadarabjával meg kell simítani egy malacot háromszor, majd a ruhadarabot kilenc napig a gyermek párnája alatt kell tartani, hogy álmatlansága megszűnjön.

A hazai románok hitvilágának egyik rétegét az idetelepedésük során magukkal hozott alapmotívumok képezik, melyekhez természetsszerűleg kapcsolódtak a magyarsággal és a különböző nemzetiségekkel való együttélés során átvett elemek, bár ez utóbbiak száma – az eddigi gyűjtések tapasztalatai alapján – igen csekély.

Természetesen a román–magyar együttélés megmutatkozik a népi gyógyászati eljárásokban használt kifejezésekben, hiszen gyakran találkozhatunk betegségek vagy növények elnevezésekor magyar nyelvű szavakkal, ugyanis az adatközlők ezeket csak magyar nyelven ismerték, román megfelelőjüket nem tudták. Gyakori, hogy román család egy ismerős magyar asszonyt kér meg gyógyításra, vagy fordítva. Példa erre az eleki Kerecsényi Lászlóné, aki még az 1990-es évek elején is orvosolta a román családoknál is azokat a betegségeket, amelyeket kenéssel, gyúrással, helyretevéssel lehet gyógyítani. Érdemes megjegyeznünk, hogy pl. a bukovinai székelyek gyakran kértek segítséget román szerzetesektől vagy tudós emberektől a népi gyógy módok alkalmazásában, vagy a moldvai csángó asszonyok a gyógyászati eljárásokban román nyelvű ráolvasásokhoz folyamodtak annak ellenére, hogy nem ismerték a nyelvet.²⁶

Napjainkban a román közösségekben kevés azoknak a hiedelmeknek a száma, amelyek aktívan élnek, leginkább a szájhagyomány útján terjedő, emlékezetben élő hiedelmekről vannak adataink. Ennek oka – a bekövetkezett társadalmi, gazdasági változásokon, a kulturális, tudományos fejlődésen túl – abban keresendő, hogy míg korábban a hiedelmek, mágikus cselekmények kollektív keretek között zajlottak, tehát a közösség szabályozó ereje befolyásolta ezeket, napjainkra a hiedelmek individuális jelleget kaptak, egy-egy egyéniség őrzi, örökíti át ezeket. A hiedelmek pusztulását eredményezte a több generációs együttélés megszűnése, hiszen az átörökítés legfontosabb színtere a család volt. Ezenkívül a paraszti életforma megváltozásával megszűntek a hiedelmek gyakorlásának, átadásának fő alkalmai is.

IRODALOM

BENCSIK 1988

Bencsik: Vacile de lapte în gospodăriile românilor din țara noastră. In: Martin Nagy, E. (Red.): Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria 7. Budapest, 1988. 7–32.

BORZA 1984

Borza, L.: Boli, credințe și superstiții – Mărturisiri din Chitighaz. Izvorul, 1984. nr. 1. 10–19.

²⁶ DIÓSZEGI 1960a. 87–92; DIÓSZEGI 1960b. 49–73.

BOTEA 1983a

Botea, M.: Corpul omului I. Izvorul, 1983. nr. 1. 38–43.

BOTEA 1983b

Botea, M.: Corpul omului II. Izvorul, 1983. nr. 2. 20–26.

DIÓSZEGI 1960a

Diószegi V.: Az agos gyerek a bukovinai székelyeknél. Néprajzi Közlemények, V. (1960) 1. sz. 87–92.

DIÓSZEGI 1960b

Diószegi V.: Embergyógyítás a moldvai székelyeknél. Néprajzi Közlemények, V. (1960) 3–4. sz. 35–124.

FILIMON 1913

Filimon A.: A besztercevidéki oláh ráolvasások és rontások. Ethnographia, XXIV. (1913) 284–291.

HOTOPAN 1986

Hoțopan, A.: Date etnografice. Dăscîntare dă diuăti. Izvorul, 1986. nr. 1. 44–45.

IONESCU-MILCU 1973

Ionescu-Milcu, I.: Etnoiatria. Considerații teoretice și metodologice. Revista de Etnografie și Folclor, 1973. nr. 6. 455–463.

MARTIN 1983

Martin, E.: Obiceiuri legate de naștere la românii din Micherechi. Izvorul, 1983. nr. 1. 13–21.

MARTIN E. 1984

Martin, E.: Descîntece de boli din Micherechi. Izvorul, 1984. nr. 1. 20–25.

MARTIN 1986

Martin, E.: Deochiul la românii din Chitighaz și Micherechi. Izvorul, 1986. nr. 1. 11–14.

MARTIN 1989

Martin, E.: Practici referitoare la păstrarea, luarea și aducerea manei vitelor. Izvorul, 1989. nr. 1. 18–32.

MARTIN 1998

Martin, E.: Funcția imprecăției în societatea tradițională. In: Berényi, M. (Red.): Simpozion. Publicația Institutului de Cercetări al Românilor din Ungaria. Gyula, 1998. 129–150.

MARTIN-PUȘCAR 1989

Martin, E. – Pușcar: Reminiscențele medicinei populare la românii din Ungaria (Vindecarea bolilor omenești). In: Martin Nagy, E. (Red.): Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria 7. Budapest, 1989. 29–71.

MARTIN L. 1984

Martin, L.: Credințe și descîntece legate de prevenirea și vindecarea bolilor infantile în comuna Micherechi. In: Mihaiescu, Gy. (Red.): Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria 5. Budapest, 1984. 36–45.

NAGYNÉ MARTYIN 1996

Nagyné Martyin E.: A boszorkány alakja a magyarországi románok néphitében. In: Tiberiu, H. (szerk.): *Annales* 96. Gyula, 1996. 112–148.

OLÁH 1982

Oláh Andor: „Fűbe-fába az orvosság”. Békés megyei népi orvoslás. H. n., 1982. 290.

PAVELESCU 1945

Pavelescu, Gh.: Cercetări asupra magiei la românii din Munții Apuseni. In: *Sociologia României* 6. București, 1945. 81–113.

PÓCS 1979

Pócs É.: A magyar néphit ún. természetfeletti lényei. *Ethnographia*, XC. (1979) 3. sz. 331–341.

PÓCS 1981

Pócs É.: A magyarországi románok néphite Diószegi Vilmos gyűjtésében. *BÉ*, 1981. 4. sz. 487–498.

PÓCS 1982

Pócs É.: A magyarországi románok néphite Diószegi Vilmos gyűjtésében. *BÉ*, 1982. 3. sz. 368–377.

SINKÓ-LAURINYECZ 1989

Sinkó-Laurinyecz, R.: Date referitoare la creșterea pășărilor de curte la Apateu. In: Martin Nagy, E. (Red.): *Din tradițiile populare ale românilor din Ungaria* 7. Budapest, 1989. 74–91.

SULICA 1914

Sulica Sz.: Egy régi román ráolvasásról. *Ethnographia*, XXV. (1914) 254–256.

**Survivals of the popular curing traditions
of the Romanians living in Hungary**

- Emília Martyin -

Resume

Medicine is part of the popular knowledge about Nature and part of the system of popular beliefs – includes either the superstitious beliefs or the rational elements of popular knowledge about curing.

The present study works up the data about popular medicine collected among the Romanians living in Hungary. Includes either the foregoing data that had already been published or the recent collection. The influence of the

interethnic relationships on the procedures of popular medicine is also mentioned in the study. The collected material presents the traditions concerning the origins, causes, symptoms and curing of the diseases and the instructions and actions concerning the process of curing.

During the process of rational curing based on the knowledge left behind vegetable and animal material is used as well as other material, mechanical and surface treatment. The magical curing is an indirect form of curing that lacks the direct effect on the disease. These irrational methods are mostly used if the disease is caused by „rontás” (action aimed at causing harm to someone). The most often used methods in the magical curing are the followings: verbal pressure („ráolvasás” /magical rhymes and rhythms/, swearing), sending away the disease by motion, curing by analogy, scaring the disease away, misleading it, locking it up, putting the disease on something, making the sick person touch something, spelling back.

Among the indirect therapies of the Romanians living in Hungary the magical rhymes and rhythms (that can easily be collected even these days) deserve special attention. We're going to mention 3 factors related to the procedure of using magical rhymes and rhythms in curing: the person him/herself who scans the rhythms, the procedure as joint of ritual methods and the text of the magical rhymes and rhythms as products of folk poetry. The factors that play a very significant role in medicine – the person who cures, the place, time and devices of the procedure and the magic numbers – help strengthening the effectiveness of the popular curing.

Martyin Emília

Erkel Ferenc Múzeum

H-5700 Gyula, Kossuth u. 17.

E-mail: erkelmuzeum@t-online.hu

1. kép. A gyógyító eljárásokban használt virágvasárnapi szentelt barka és pünkösdi fűkoszorú (Martyin Tivadarné, Méhkerék, 1983)

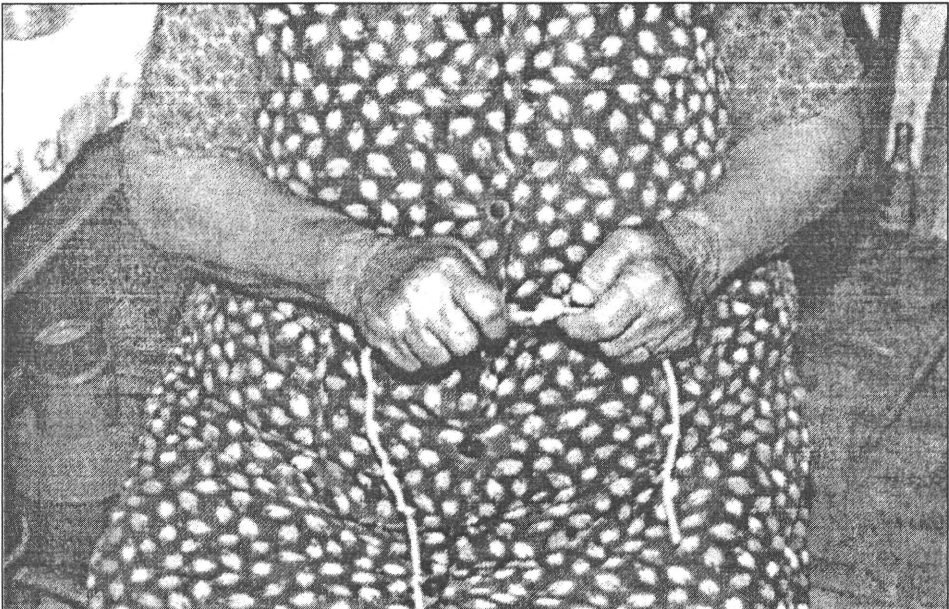
2. kép. Kelés gyógyítása ráolvasással (Drágán Tivadar, Méhkerék, 1979)

3. kép. M. Ruzsa Péterné Cséffán Éva méhkeréki parasztasszony bábaoklevele (Nagyvárad, 1895)

4. kép. Ráolvasás a ficam gyógyítására (Osváth Jánosné Nagy Zsófia, Vekerd, 1992)

5. kép. Ráolvasás a ficam gyógyítására (Osváth Jánosné Nagy Zsófia, Vekerd, 1992)

6. kép. Szemmelverés gyógyítása (Osváth Jánosné Nagy Zsófia, Vekerd, 1992)

7. kép. Szemmelverés gyógyítása (Osváth Jánosné Nagy Zsófia, Vekerd, 1992)